

Яўген Маліноўскі

ПЭРУСІА: ПСІХАЛОГІА ПРЫСУТНАСЦІ

ББК 86

Мал 18

Маліноўскі Яўген

Парусія: псіхалогія прысутнасці. — Баранавічы : Грамадскае аб'яднанне
“Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны”, 2007. — 260 с., іл.

ББК 86

© Грамадскае аб'яднанне
“Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны” 2007
© Адукацыйнае ўладзімір Гундар

ПСИХАЛАГІЧНІА КУЛЬТУРА ПРЫСУТНАСЦІ

"Тварэнне з іх дзеячак
адоміла сінноу Божых"

[Рым 8, 19]

I

1.4. Рагнеда і Язфат

да 410-годзя Берасцейскай Уніі

Заўжды ў свеце крыж вымярае адну і тую ж з’яву: “Гор сіроты любе, але долі не дае”. Гэта пра адзіноту, бо “цяжкі быць чалавеку аднаму” [Быц 2, 18]. Гісторыя раз’яднае ў часе і прасторы шмат святых, якія сваім нонканфармісцкім тэмпераментам пераадольваюць самотную рэалінасць “маёй хаты скраю”, ствараючы новы, метафізічны, летаніс мужчын і жанчын, сведкаў Другога Прыёся. Кожная асабістая адыёзнасць высвятляе і ўзносіць іх людзям да Радзімы як уласную свабоду.

Ужо тысяча год, як скончыўся непакорлівы шлях вялікай княгіні Рагнеды Рагвалодаўны. Але цюта яе годнасці “не разую рабыніча” аж да гэтага часу адбываецца крыжовым адбіткам псіхалагічнай свабоды і рабства аўтарытэту: “Стварэнне скарылася марнасці не па добрай волі, а па волі таго, хто згвалціў яго, спадзеючыся, што і само стварэнне вызвалена будзе з рабства і павярнуцца ў свабоду славы сыноў Божых” [Рым 8, 21]. У гэтай, не заангажаванай часам і прасторай канкрэтна-гістарычнай форме дыскурсу канцэнтруюцца вытокі асоб, што вымяраецца нонканфармізмам крэатыўных эмоцый. “Дыкурс, – заўважае Мішэль Фуко, – раз і назаўжды падпарадкаваны ўладзе альбо супраць яе”. Гэта дазваляе меркаваць аб лакалізацыі і перманентнасці міфаў, паданняў і жоніцы святых ў паганска-патэрналісцкай гісторыі Беларусі. Вызначэнне крызісу натуральных сувязей насельніцтва – “елі, пілі, жаніліся, выходзілі замуж, куплялі, прадавалі, саджалі, будавалі” [Мц 24, 38] – ўключае ў сабе адмысловы матыў канфармізму: “як усе”.

Нонканфармісцкая канцэптуальнасць псіхалагічнага вобразу Рагнеды надае прысутнасць унутранаму канфлікту як фактару высокай псіхаэстэтычнасці беларусаў, маючых заўважнасць адносна сваёй свабоды (пазбегнуць палону, ці падпарадкавацца лёсу). Позірк у мінулае з мэтай пошуку таго, што асэнсоўваецца сёння як “стабілізацыя”, тлумачыць стагнацыйныя ўмовы краіны як наканаванай лёсам “нядолі”, чаго нельга пазбегнуць, як Чарнобыля. Але патэрналісцкая

унакоранасць у крыжовым вымярэнні накоплівае энергію псіхалагічнага, нябачнага “замаху” на дэспата. У гэтым, на наш погляд, адрозненне беларускага менталітэту ад “вечнага бабьёго в русской душе” (Н. Бердяев), г. зн. згоды да жыцця з “рабынічам” альбо чужым мужам. Рагнеда не належыць да ўстаноўкі “стерпится – слюбится”, але, выконваючы загады бацькі, церпіць да часу, вымяральнага маўклівым супрацівам неартыкуляванай большасці. Псіхалагічны “замах” не мае нічога агульнага з тэрорам, але хутчэй з маўклівым ігнараваннем, больш небяспечным для дэспата, як яго абраза, бо ўсякая абраза адлюстроўвае неабыхавасць, у той час як ігнараваннем высцілаецца шлях выгнанца.

У гэтай сувязі, метафарычна прагнастычнай можа стаць ілюстрацыя Масура Эмота, японскага даследчыка, які правёў серыю доследаў з арганічнымі рэчывамі, у прыватнасці, параным рысам, раскладзеным па трох слоіках. Да першага слоіка звярталіся з ветлівымі словамі, да другога – з абразлівымі, трэці слоік пакінулі ў маўклівым асяродку. У выніку эксперыменту стан ігнаравання трэцяга слоіка прывёў да найхутчэйшага ў параванні з першым і другім, агарэння рысу. У той жа час, рысу першым слоіку доўга не псаваўся, ды ўрэшце расквітнеў аранжавым бутонам з тонкім прыемным водарам. Такім чынам, кіраўніку з адэкватнай самаацэнкай больш карысна выслухаваць крытыку апазіцыі, чым льсцівыя пахвалы альбо маўчанне электарату.

У самасвядомасці сучаснага беларуса, як і ў вобразе Рагнеды, надаецца значная роля самаацэнцы на фоне рацыяналізацыі і ідэалогіі (самазванства) свайго “Я” як сродкаў псіхалагічнай абароны. Калі, напрыклад, у размове са студэнткай я выстаўляю патрабаванне да пасады прэзідэнта, не сумняючыся ў пералюбам, дык тая ў спробе легітымізаваць “хорашую міну при плохой игре”, рацыяналізуе агульнагалтоўны матыў: “А хто сейчас не прелюбодей?”. Мой уласны адказ – “Я” – ставіць крыж на самаахоўнай індукцыі ізяўчыны.

Паганская падсвядомасць працягвае адбывацца разыграннем паміж навіязанай ідэалогіяй, маральнымі прыняццямі дыктатара і тым гаспадарчым, што набыло значэнне яго аўтарытэту. У супярэчлівых умовах краіны перавага

аддаецца асобаснаму ўспрымання сусвету. Такі кірунак у свядомасці Рагнеды выяўляецца непрыманням эгаістычных памкненняў князя. Галоўным у жыцці Рагнеды становіцца эмансіпацыя жаночай годнасці і індывідуальнасць свайго "Я". Гэты тыпова заходні, ліберальна-індыферэнтны стыль паводзін, адзначаны, прынамсі, выявамі багародзічнага самотнасці ў еўрапейскім мастацтве. Ён назіраецца і ў мацярынскай самасвядомасці манахіні Анастасіі, стаўшай прычынай набожнасці і кніжнасці яе сына, першага беларускага асветніка Ізяслава. Так у беларускім інвайраменталізе пашыраецца сфера самаактуалізацыі без статуснага парадкавання аўтарытэту. Псіхалагічны выбар адбыцця праз бацькоўскую ахвяраванасць сваімі эвалюцыйнымі тэндэнцыямі дзеля рэвалюцыйнай артыкуляцыі краіны ззяцей.

Чалавек стаўся рэвалюцыйнай, а не другой, пасля Божай эвалюцыі, прычынай сусвету. Сінтэз Богага пачатку і асабістай ініцыятыўнай артыкуляцыі "Унію" (звяз) як ажыццяўленне вобраза беларуса ў антрапіннай еднасці мужчынскага і жаночага, усходняга і заходняга, белага і чорнага. Усталяваннем уніяцкай царквы спалучаецца ўсходняя абраднасць з навукова-заходняй адукацыяй.

Своеасаблівым сімвалам гэтай лучнасці стаў жыццёвы шлях Язафата Купчэвіча, таленавітага прапаведніка і неўтаймаванага "душахвата", як тады яго называлі за энергічнае служэнне царкоўнай еднасці. Адноўленая царква стала, паводле вызначэння Ф. Энгельса, сапраўды народнай, бо першая пачала выкарыстоўваць у катэхезах і набажэнствах родную мову ліцвінаў. "Унія пачалася з палітыкі, а працягвалася як лёс народу, – сведчыць У. Арлоў. – Унія – велічавая і неадлучная частка гістарычнага быцця і культуры беларусаў, вера дзесяці пакаленняў нашых продкаў".

Язафат стаўся другой прычынай народу, адыёзнай асабай, "прыччай во языцех", адзін успамін аб якім аж да гэтага часу псеўда-настрой і бунтуе ірацыянальнае ўяўленне артадоксаў. Містыка лічбы 43 – колькасць пражытых гадоў Язафата – адзначана 43 псалмай: "Ты зрабіў нас выслоўем паміж народамі, пакіў нам галавы паміж чужынцамі" [Пс 43, 15]. Нездарма ікона святога, што больш за 3 стагоддзі каранавала Жыровіцкую Свята-Успенскую базыліку, неўзабаве апынулася persona

non grata для яе сучасных гаспадароў ды раптоўна знікла ў 2002 годзе з верхняга яруса старажытнага іканастасу.

Гэта апошняя акцыя барацьбы з самім успамінам аб уніяцкай гісторыі манастыра нагадала яе першую хвалю, звязаную з лютым забойствам архібіскупа Полацкага Язафата Куняцэвіча 12 лістапада 1621г.. Другая хваля адзначана гвалтоўным катаваннем казакамі ў 1657 г. каталіцкага святара Андраэ Баболі, 43 гады аддаўшага законнаму жыццю ордэна езуітаў, якія нанеслі аж 49 ахвяраў у тыя страшныя часіны. Наступная хваля ганенняў адзначана забойствам пяцых уніяцкіх святароў у Полацкім Сафійскім саборы царом Пятрам I у ліпені 1705 г. з руйнаваннем самой гэтай святыні.

Цяжкія страты ад “самодержавия, православия и народности” неслі сотні уніяцкіх храмаў і кляштароў. Узімку 1707 г. расейская кавалерыя абрабавала ў Менску жаўноў кляштар Святой Тройцы і Свята-Духаў сабор ордэна Бернардынцаў. Потым ганенні займелі больш “цывілізаваны” характар перабудовы уніяцкіх храмаў у праваслаўныя. Насамрэч, так званая рэканструкцыя апынулася, як успаміны і пачат Дамейка, рабаваннем грэка-каталіцкіх святынь са знішчэннем аж 112 арганаў і 440 бакавых амвонаў, не лічачы ўжо перабудовы фасадаў і купалоў. Так цемрашальства аднаго Язафату за 82-адсоткавае далучэнне насельніцтва да царкоўнай еднасці, аб якой маліўся Ісус: “Хай будуць усе адны: як Ты, Ойча ў ва Мне, і Я ў Табе, так і яны, хай будуць у нас адны” [17, 21]. Перамагчы Рагнедзіну ізаляванасць краіны ў сусветнай супольнасці зараз, як і 400 год таму, яшчэ магчыма праз павяртанне да гэтай еднасці. Веданне ўласнай гісторыі прыхільнасць да Хрыстовай годнасці і сыноўня любобу да жыхарыны, апранутай у сонца” [Адкр 12] складаюць перспектыву парусіі, г.зн. прысутнасці Ісуса ў Царкве, Святога Духа ў нацыянальнай культуры, еўрапейскай цывілізаванасці ў лексічнай прыродзе беларусаў.

Архімандрыту Сяргею Гаеку

Дзякую Богу, у сваіх сорок тры
Быў я ўзняты ў шлях Язафата.
Лічбы як дзіды, жыццё – быццам фатум –
не замарудзіць выгнання пары.

Быў я зацятым слугой кабалы,
ёй жа і выперты, быццам з агулу.
Крыжам латунным мяне ахінула
смерць, залаціўшы свае купалы.

Кемліва ўбіўся ў свой лёс ліхадзей,
што, як Нерон, ад улады шалее.
Трапна ён ўхвосціў камету Галея,
збіў, як сякераю, мову дзяцей.

Дзякуй жанчыне той, што ў характэ-
сойм беларускіх дзяцей нараджае,
гонар маскальскі ўшчэнт перамагае –
Мацер жывых і памерлых ў Хрысці.

Скрозь чырвань цмока беге па са-
сцягам дваіцца яе паласі.
Трэба, як Богу, памаць ад ійца.
Наўда сыноўня ідзе ад ійца.

Суіснаванне – быццам папса,
не ахвярай мы жыцця за свабоду.
Шчасце кохання – не картаў калода –
гэта народнае шэраг да канца.

Ільш не кідайце прарока ў ваду:
доля святарска – народная доля.
Хіт, як не ён, нашу ніву спатоліць.
Wypłyń na głębiej – cum spiritu tuo |

